

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КАБІНЕТ ВИЩОЇ ОСВІТИ
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА
ПРИ КИЇВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ім. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ ЦЕНТР
ПРИ КИЇВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ім. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
УКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ
МОЛОДИХ ПОЛІТОЛОГІВ І ПОЛІТИКІВ

ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ ВІСНИК

МАТЕРІАЛИ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«ПОЛІТИЧНА ДУМКА В УКРАЇНІ:
МИНУЛЕ І СУЧАСНІСТЬ»

Київ, 1—4 лютого 1993 р.

Частина 2

Київ НМК ВО 1993

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КАБІНЕТ ВИЩОЇ ОСВІТИ
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА ПРИ КИЇВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ
ім. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ ЦЕНТР ПРИ КИЇВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ
ім. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
УКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ МОЛОДИХ ПОЛІТОЛОГІВ І ПОЛІТИКІВ

ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ ВІСНИК
Матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції
"Політична думка в Україні: минуле і сучасність"
Київ, 1-4 лютого 1993 р.
Частина 2

Затверджено
Науково-методичною комісією
з політології

Київ НМК ВО 1993

Політологічний вісник: Матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції "Політична думка в Україні: минуле і сучасність". Ч.2. - К.: НМК ВО, 1993. - 232 с.

Редакційна колегія: д-р філос. наук, проф. Л.В.Губерський /відп. ред./,
д-р філос. наук, проф. В.Г.Антоненко,
д-р юрид. наук, проф. В.Д.Бабкін,
д-р філос. наук, проф. Б.А.Гаввський,
д-р філос. наук, доц. Ф.М.Кирилук /заст. відп. ред./,
канд. філос. наук, доц. М.І.Обушний,
д-р іст. наук, проф. В.І.Полурез,
д-р філос. наук, доц. В.А.Рибкалс /заст. відп. ред./

ISBN 5-7763-1697-9

© Навчально-методичний кабінет вищої освіти Міністерства освіти України, 1993

М.Т.Безотосний
/Київський технологічний інститут
легкої промисловості/

СТАЛІНІЗМ І ОПОЗИЦІЯ В УКРАЇНІ В 20-30-ті РОКИ

За останні роки вийшли друком збірники статей, монографічні дослідження, матеріали дискусій на методологічних семінарах кафедр, присвячені питанням сталінізму. В російській історіографії концепція сталінізму ще достатньо не висвітлена і має в основному публіцистичний характер¹. Не всі автори в публікаціях дали чітке тлумачення суті наукового терміна "сталінізм". Він увійшов у свідомість людей як щось несумісне із соціалізмом і його гуманною суттю, пов'язаний з перекрученням теоретичних поглядів на соціалізм, з його грубими деформаціями, зловживаннями і беззаконням. Серед тих, хто намагався визначити суть сталінізму, діапазон думок досить широкий. Якщо ж виділити щось загальне для багатьох підходів, то слід зазначити, що сталінізм оцінюється авторами негативно.

Останнім часом в Україні серед науковців поживалась робота з висвітлення питань суті сталінізму і проявів опозиції йому в 20-30-ті роки². В центрі уваги дослідників - економічний, ідеологічний і соціокультурний зміст сталінізму, наслідки втручання адміністративно-бюрократичної системи в усі сфери життя суспільства. Глибоко розроблені питання про причини формування сталінського типу господарювання в Україні, хід і наслідки "ідеологічної боротьби" у досліджуваній період, результати розгрому української науки і культури. На думку українських істориків, сталінізм не є специфічною ознакою нашої країни або соціалізму. Це один з варіантів тоталітаризму, в різні часи тією чи

- 13 Нова Рада. - 1917. - II квіт.
- 14 Там же. - 10 трав.
- 15 Винниченко В. Відродження нації. - Ч. I. - К.; Відень, 1920. - С. 156-170.
- 16 Робітничка газета. - 1917. - 6 черв.
- 17 Нова Рада. - 1917. - 13 черв.
- 18 Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції 1917-1923 рр. - Т. I. - С. 78.
- 19 Труд и воля. - 1917. - 18, 22, 25 июня.
- 20 Ленін В.І. Повне збір. творів. - Т. 32. - С. 342-344.
- 21 Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції 1917-1920 рр. - Т. I. - С. 94.
- 22 Див.: Винниченко В. Відродження нації. - Ч. I. - С. 298-304.
- 23 Див.: Там же. - С. 315-318.
- 24 Бош Е.Б. Год борьбы. - К., 1990. - С. 332-333.
- 25 Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. - Т. I. Доба Центральної Ради // Березіль. - 1991. - № 4. - С. 108.
- 26 Там же. - С. 103-106; Винниченко В. Відродження нації. - Ч. I. - С. 342-346.
- 27 Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. - Т. I. Доба Центральної Ради // Березіль. - 1991. - № 4. - С. 107.
- 28 Див.: Минуле України: відновлені сторінки. - К., 1991. - С. 20.
- 29 Винниченко В. Українська державність. - Відень; К., 1920. - С. 20.

І.Я.Райківський
/Прикарпатський університет/

УІ З"ІЗД - РУБІЖНА ПОДІЯ В ДІЯЛЬНОСТІ УСДП

Нові реалії сучасної дійсності актуалізували проблематику історичних досліджень, спрямували їх на розкриття діалектики суперечностей суспільного розвитку, аналіз руйнівних сил, об'єктивного і суб'єктивного чинників історичного процесу і насамперед його "білих плям". Однією з головних проблем, що постала перед вітчизняною наукою, є відновлення справжньої картини суспільно-

політичного руху на західноукраїнських землях. Помітне місце в ньому на початку 20-х років нашого століття займала Українська соціал-демократична партія /УСДП/^{*}, яка вписала повну драматизму, складну і суперечливу сторінку в історію. Автор намагався об'єктивно підійти до висвітлення рубіжної події в діяльності УСДП - УІ з"Ізду - в контексті суспільно-політичних відносин у Західній Україні того часу. Щоб зрозуміти місце з"Ізду, необхідно коротко розкрити історичні передумови його скликання.

Після падіння Західноукраїнської Народної Республіки в 1919 р. більша частина Західної України з населенням понад 6,6 млн. чол. була окупована Польщею. Але в міжнародно-правовому аспекті Польська держава уважалась лише тимчасовим військовим окупантом, і долю загарбаних нею земель вирішували країни Антанти на Паризькій мирній конференції, а пізніше - у спеціальній постанові Ради послів.

Окупація Західної України викликала могутню хвилю національно-визвольного руху, в якому боротьба українських трудящих за державну незалежність тісно перепліталась з прагненням до соціального визволення. Відомо, що поляки становили 85-91 відсотків усіх великих землевласників у Східній Галичині. Невирішеність міжнародно-правового статусу Східної Галичини породжувала нації на дипломатичну підтримку цього руху іншими державами. Проблема самовизначення Західної України ставала в центрі політичного життя краю і намітілись два підходи до її розв'язання: "національний" та "інтернаціональний".

Найбільш впливові українські політичні партії - Українська народно-трудова партія /УНТП/, Українська радикальна партія /УРП/, Українська християнсько-суспільна партія /УХСП/ - виступали з позицій пріоритету національного над соціально-класовим. Вони увійшли в Міжпартійну раду, яка в 1921-1922 рр. провела три Міжпартійні з'їзди /3-4 червня 1921 р., 3 вересня 1921 р., 28 січня 1922 р./, і закликала всі українські партії до створення "одноцільного національного фронту" в боротьбі за національне визволення і українську державність. Міжпартійна рада підтримала дипломатичну діяльність

*Українська соціал-демократична партія /УСДП/ - реформістська партія соціалістичного напрямку, утворена 18 вересня 1899 р. з Русько-Української радикальної партії. Виступала під гаслом боротьби за незалежну Українську державу і поширювала свій вплив на український робітничий клас і бідніше селянство.

еміграційного уряду ЗУНР на чолі з Є.Петрушевичем з його орієнтацією на Антанту. Її позицію чітко висловив орган УНП газета "Український вістник": "В комплексі проблемів Сходу найважливіш проблем український. Зясована постава до нього західних держав буде мати децидуючий вплив на вислід акції: повалення большевизму... А клькчем до розвязки українського проблему є Східна Галичина. Вона, і тільки вона може бути кристалізаційним центром, довкола котрого скорше чи пізніше скупчиться Соборна Україна. Вона і тільки вона, вільна, незалежна – може бути організуючим центром для Великої України"¹.

Інші підходи відстоювала Комуністична партія Східної Галичини /КПСГ/ – пріоритет інтернаціонального і соціально-класового над національним та здійснення тактики "єдиного робітничого фронту". Орган КПСГ "Робітнича газета" писала: "...Український пролетаріат і бідніше селянство дуже добре пізнали політику "патріотів" і не звертають уваги на національно-патріотичні замилування Петрушевича і ріжних міжпартійних з"їздів, а ідуть все більш свідомо до оволодіння владою в свої руки, для створення класово-пролетарської держави..."². КПСГ вважала, що національне визволення може принести переможна соціалістична революція в Польщі і возз"єднання західноукраїнських земель з Радянською Україною. Нелегальна газета "Галицький комуніст" влітку 1921 р. закликала трудящих для "...добра й визволення злучитися з Радянською Україною, то є зі селянами й робітниками, які такі ж українці, як і ми, та вони свідоміші за нас".

Особливу позицію в цей час займала УСДП, яка не зовсім чітко визначала співвідношення національного і соціально-класового. Вона проголосила тактику "єдиного українського соціалістичного фронту" і в червні 1921 р. остаточно порвала з Міжпартійною радою внаслідок відмови прийняти участь в організованому нею першому Міжпартійному з"їзді. УСДП першою серед українських партій визнала безперспективність дипломатичної діяльності уряду Є.Петрушевича в екзилі. Центральний орган УСДП газета "Вперед" у червні 1921 р. зазначала, що "українські галицькі буржуазні політики також ще сьогодні живуть ілюзіями на антантську поміч і пими ілюзіями хочуть кормити українське населення Галичини... Українська соціал-демократія після тяжких досвідів не хоче і не може піддаватися цим ілюзіям на антантську "ідеалістичну" поміч...". І квітня 1920 р.

УСДП виїшла з Української Національної Ради ЗУНР. Водночас, Радянську владу в Україні УСДП вважала не кінцевою формою державного устрою, бо перед нею "стоїть ряд еволюцій, які сьогодні не дадуться передвидіти...". За влучним висловом колишнього діяча ЗУНР М.Лозинського, УСДП перебувала "між Антантою і большевизмом".

З встановленням окупаційного режиму лідери УСДП пішли шляхом пошуку нової орієнтації. Вони відстоювали прагнення українського народу до соборності в єдиній державі, проголошеній ще 22 січня 1919 р. злукою ЗУНР і УНР, і в умовах тотального нищення національної культури в Західній Україні уважно стежили за політикою українізації в УСРР на початку 20-х років. За словами органу УСДП газети "Земля і воля", "одним із головних чинників, що звернули орієнтацію на Радянську Україну – це безперечно українізація... Вона сильно захитала позиції націоналістів..., що мовляв Україною правлять московські комуністи".

Прихильники Радянської України почали масово вступати в УСДП, яка, на відміну від інших українських політичних партій, займала некритичну позицію щодо УСРР. Як писав відомий радикал Матвій Стахів, "наглий провал надій на політику Петрушевича викликав надії на большевицьку Москву. Ці надії ширилися серед буржуазної націоналістичної інтелігенції і студентів. Вони почали вступати до УСДП, яка робила невиразну політику в тій справі, здобули в ній більшість...". Під тиском рядових членів знизу УСДП у вирішенні долі західноукраїнських земель почала орієнтуватись на Радянську Україну.

Коли на перших порах партія вбачала в УСРР лише Українську державу як таку, то з часом вона почала підтримувати і "совітський уряд" України, що "проявляє здібність примінення до змінених обставин", і Радянську владу, названу "одиноким можливою формою державного ладу на українських землях під сучасний момент". УСДП у серпні 1921 р. заявила, що "для кожного соціаліста... сучасна Україна мусить бути тим красугольним каменем, на якому він повинен основувати програму державного будівництва України".

Переломним моментом політичної еволюції стала нарада УСДП 14-15 січня 1922 р., на якій вперше відкрито була поставлена вимога про возз"єднання всіх західноукраїнських земель з Радянською Україною і утворення "об"єднаної робітничо-селянської України...". Праве крило керівництва /Л.Ганкевич, П.Буняк, І.Квасниця/ не пого-

дилось із рішенням січної наради і в другій половині травня 1922 р. покинуло Головну управу.

Орієнтацією на Радянську Україну значної частини членів УСДП і розколом в Головній управі зуміла скористатись КПСГ, так звані васильківці, що групувались навколо ЦК, очоленого Й.Кріликом /Васильківим/. Вони почали проникати в організації УСДП й оволодівати керівними структурами. 12 червня 1922 р. нарада 13 місцевих осередків КПСГ вирішила повернути партію на свій бік. Закордонне бюро допомоги КПСГ, в свою чергу, постановило, "аби на конференції УСДП перевести приступлення лівої течії УСДП до Ш Інтернаціоналу". Засідання ширшої управи УСДП 9 липня 1922 р. обрало комісію для підготовки з'їзду, а 18 лютого 1923 р. було визначено дату його скликання – 18 березня. За спогадами комуніста М.Теслюка, який працював в УСДП, члени КПСГ отримали вказівку добитись обрання делегатами на з'їзд "тільки прихильників комуністів".

Великий вплив на УСДП, як і на все західноукраїнське суспільство, мало рішення Ради послів Антанти від 15 березня 1923 р., яким, всупереч волі українського народу, було санкціоновано "суверенітет" Польщі над західноукраїнськими землями.

Відверто пропольська політика Антанти щодо Східної Галичини, суть якої виразила постанова 1923 р., стала причиною ідейної кризи в середовищі українських політичних партій. Шукання нових "орієнтацій" привело до зміни політичного курсу. "Що всі українські націоналістичні групи змінили всі дотеперішні орієнтації – це факт, якого в сучасну хвилю заперечити не можна", – писала в січні 1924 р. "Земля і воля". Найбільш впливова в Західній Україні УНТД у травні 1923 р. поставила вимогу "територіальної автономії для всіх земель, населених українцями в межах Польської держави". УСДП взяла курс на перехід до комуністичного табору, на позиції пріоритету інтернаціонального і соціально-класового над національним і бачила вирішення долі Західної України у возз'єднанні з Радянською Україною.

Рубіжною подією в діяльності УСДП став VI з'їзд /перший від 1914 р./, який проходив у Львові 18 березня 1923 р. в залі товариства "Воля"* по вулиці Оссолинських № 8. На з'їзд прибуло 52 делегати /19 – зі Львова, 6 – з Перемишля, 5 – з Дрогобича, 4 – з

*"Воля" – українське культурно-освітнє товариство в Західній Україні, яке перебувало під впливом УСДП.

Коломиї, 3 – з Станіслава, 2 – з Борислава і по одному – з інших населених пунктів регіону/ та 18 гостей.

Засідання з'їзду відкрив член Головної управи М.Парфанович, який підкреслив, що з'їзд відбувається в історичний момент, "у велику річницю смерті Карла Маркса, в день перемоги активного виступу пролетаріату, тобто в день утворення Паризької Комуні". Був затверджений порядок денний з'їзду: 1. Звіт діяльності. 2. Міжнародне політичне становище і УСДП. 3. Вибори Управи партії. 4. Організаційне. 5. Внески і запити.

На пропозицію члена Головної управи А.Чернецького найперше була прийнята "Декларація з'їзду УСДП про Східну Галичину", в якій УСДП засудила рішення Антанти від 15 березня 1923 р. Декларація проголошувала, що українські трудящі спільно з пролетаріатом усього світу будуть боротися "за повне визволення і скинення шляхетсько-імперіалістичного ярма". "Незважаючи на всі ухвали капіталістичного імперіалізму, український пролетаріат нашої країни вважає себе одним цілим пролетаріатом нашої матері Радянської Соціалістичної України і Союзу Радянських Соціалістичних Республік". Від імені прокомуністичної "Спілки пролетаріату міст і сіл" і сеймової комуністичної фракції з'їзд привітав посол С.Круликівський, який побажав делегатам, щоб "дискусії пройшли в дусі загальної революції, тому що причиною неволі народів і територій, які передані Польщі, є буржуазна форма правління".

Звіт про діяльність Головної управи зробив секретар УСДП А.Чернецький. Він повідомив, що в рядах УСДП перебуває 4200 чоловік, з них 3500 – в краю і 700 – за кордоном, і партія не повинна "мінати час від часу свого ідейного обличчя і не ставати в різний час по-різному до національного питання, а підходити до всього з марксистською класовою точкою погляду". Делегати з'їзду одностайно підтримали такий висновок.

З доповіддю "Міжнародне політичне становище і УСДП" виступив М.Парфанович. Він сказав, що історія зіткнула між собою дві суперечності – капіталістичний Захід і соціалістичний Схід, і в змаганнях двох світів останнє слово за пролетаріатом. УСДП, заявив доповідач, "мусить стати на шлях чисто класових інтересів і всі питання розв'язувати тільки з цієї точки зору". На основі виступу М.Парфановича з'їзд прийняв "Резолюцію в справі сучасного політичного становища", в якій УСДП проголосила, що "визволення пролетаріату як із соціальної, так і національної неволі є немислимим в рам-

ках капіталістичного устрою і... об'єднання всіх українських земель в одну соціалістичну радянську республіку в союзі з існуючими вже соціалістичними радянськими республіками може наступити тільки після перемоги пролетаріату над буржуазією". УСДП поставила завдання "створити проти капіталістичних буржуазних партій єдиний пролетарський фронт", бо "всяка політична кооперація з буржуазними партіями /є/ шкідливою інтересам пролетаріату...". Отже, з цього важливого питання політики партії з'їзд став на позиції КПСР, III Комуністичного Інтернаціоналу.

На з'їзді відбулись вибори Головної управи. Головою партії став Олександр Панас, друкар зі Львова, а до складу керівництва, поряд з діячами "нового покоління" УСДП, увійшли комуністи В.Попель і Б.Кузьма. Після виборів Головної управи розгорнулася дискусія, в якій делегати підтримали концепцію М.Дудкевича, що крах міжнародно-правового характеру східногалицького питання – це наслідок політики буржуазних партій. Його думку розвинув С.Круліковський: "Вирішувати національне питання можна тільки шляхом класової боротьби".

У виступі з організаційного питання А.Чернецький підкреслив, що, незважаючи на складні політичні умови, перед УСДП "...відкриваються світлі горизонти для роботи і на селі", бо "село пролетаризується на очах". Було вказано на доцільність активізації діяльності УСДП серед трудящого селянства і, зокрема, сільськогосподарського пролетаріату.

З'їзд затвердив новий партійний Статут, який зіграв важливу роль в організаційному зміцненні УСДП. Партія заявила, що виступає захисником інтересів українських трудящих мас, причому не лише Галичини, а й Волині, Холмщини, Полісся і Підляшшя, тобто вона поширювала свою діяльність на всі західноукраїнські землі. У Статуті вказувалось, що УСДП "є класовою організацією українського пролетаріату. Вона є виразником волі класово свідомого робітництва і селянства, якого змаганням є дорогою класової боротьби усунути теперішній капіталістичний лад та на його місце постройти соціалістичний суспільний лад".

Учасники з'їзду прийняли ряд спеціальних резолюцій. У "Резолюції в справі українського сеймового клубу в Варшаві" УСДП засудила "дотеперішню діяльність українського сеймового клубу Волині, Холмщини, Полісся і Підляшшя у Варшавському сеймі", яка "іде в розріз

з інтересами українських селянських і робітничих мас". "Резолюція в справі "Землі і волі" підтримала політичний напрям органу УСДП газети "Земля і воля"* і закликала "працюючі маси ... до найрішучішої допомоги і поширення робітничої преси та літератури". З'їзд УСДП заявив рішучий протест політичним репресіям буржуазії проти "провідників і борців з рядів пролетарського класу..." в "Резолюції в справі політичних в'язнів". З'їзд заборонив одному з колишніх лідерів правих П.Буняку видавати партійний журнал "Добрі новини" в "Резолюції в справі партійних видавництв".

Була прийнята важлива з точки зору характеристики політичних позицій партії "Відозва з'їзду УСДП до українських працюючих мас Східної Галичини, Волині, Холмщини, Підляшшя і Полісся". У ній, зокрема, зазначалось, що з'їзд вирішив надати партії "пролетарське класове обличчя": "Від сьогодні наша партія буде виразницею чисто пролетарської класової боротьби... і йтиме до своєї мети – повалення капіталістичного устрою – слідами вчителів революційного ... соціалізму". УСДП заявила, що вона боротиметься за глибокі суспільні перетворення, які б носили революційний характер: ліквідацію приватної власності, тобто "за вивласненням великої земельної власності і засобів продукції і переміненням їх в суспільну власність", за обов'язкову працю для всіх, поступове знищення різниці між промисловою і сільськогосподарською працею, заборону дитячої і жіночої праці в промисловості, самовизначення народів, роззброєння буржуазії, відділення церкви від держави, громадське і безплатне виховання всіх дітей.

Крім цього, делегати ухвалили "Привіт українській секції Робітничої партії Америки і Канади", в якому УСДП слала привітання соціалістичним організаціям українського робітництва за кордоном з пропозицією приєднатись до рідних з'їзду.

УІ з'їзд УСДП завершив свою роботу співом "Інтернаціоналу".

Таким чином, аналіз архівних матеріалів** свідчить, що УІ з'їзд остаточно перевів УСДП в комуністичний табір, на позиції

*Центральний орган УСДП газета "Вперед" була закрита польською владою 30 березня 1922 р. за її відверто прорадянську орієнтацію.
**Матеріали УІ з'їзду УСДП опрацьовані автором у Центральному державному архіві громадських організацій України, Центральному державному історичному архіві України у м.Львові, Державному архіві Львівської області та Державному архіві Івано-Франківської області.

пріоритету інтернаціонального і соціально-класового. Партія вирішила боротись за соціальне визволення трудящих в єдиній Радянській державі і створення "одноцілого пролетарського фронту". За прийняття вказаних резолюцій голосувало 50 делегатів проти 2, що свідчило про одностайність з'їзду.

Права опозиція зазнала повної поразки і змушена була залишити партію. За свідченням органів державної поліції, "УСДП як цілість прийняла комуністичну платформу", а "колишню легальну назву залишила тільки з тактичних причин, щоб працювати більш ефективно і без перешкод з боку влади". Саме тому на з'їзді не було прийняте рішення про вступ до Комінтерну.

Ухвали УІ з'їзду УСДП викликали широкий резонанс у суспільно-політичному житті Західної України. Українські політичні партії, що входили в Міжпартійну раду, оцінили його роботу вкрай негативно. На їх думку, прийняті на з'їзді резолюції є шкідливими, бо відвертають українських трудящих від боротьби за національне визволення. Газета УНТП "Громадський вістник" писала: "Наші ес-деки докотились остаточно до комунізму й бредуть у йому щораз глибше", і хід з'їзду "по суті й по формі... не ріжниться багато від якоїсь мітингової большевицької промови"³. "Панове, спізналися зі своїми кличами принаймні на 2 роки, - читаємо в іншому номері цієї ж газети. - А факти бють по лиці ваші виводи про розв'язку національного питання в соціальній революції, про створення одноцілого світового пролетарського фронту і др. ... Ухвали останнього з'їзду УСДП ... є грубо реакційні хоча виступають буцім в дуже лівій формі"⁴.

Іншу точку зору обстоювали комуністи. З інтернаціональних позицій вони вітали рішення УІ з'їзду УСДП як історичні, що значно розширили соціально-політичну основу для формування союзу робітників і селян та мобілізації їх на революційну боротьбу. "З'їзд рішив порвати з дотеперішніми хитаннями та стати на виразну марксістську класову позицію, - писав орган КПСР. - Нове політичне положення в краю поставило УСДП на той шлях, по якому невмолима льогіка історичних подій поведе всі робітничі партії"⁵. Газета КРПД - "Спілки пролетаріату міст і сіл" "Робітнича трибуна" вказала, що УІ з'їзд "назагал розірвав з хиткою і нерішучою політикою"⁶.

Перетворення УСДП після УІ з'їзду фактично в легальну придобув КІЗУ* викликало занепокоєння окупаційної влади. Переконавшись, що поодинокі репресії не дають бажаних результатів, а розширення впливу УСДП може стати небезпечним для держави, міністерство внутрішніх справ Польщі 19 грудня 1923 р. постановило "ліквідувати УСДП на території всієї держави у зв'язку з виразно комуністичним напрямком діяльності як самої партії, так і організацій і товариств, які перебувають під її впливом".

Ліквідаційна акція відбулась 30 січня 1924 р. Поліція провела понад 10 тисяч обшуків і 2 тисячі арештів, ліквідувала видавництво партійної преси. Про те, як практично здійснювалась заборона діяльності УСДП, газета "Робітнича думка" писала: "У село Чистилів на Тернопільщині прибуло кілька загонів поліції. Всі члени селянської ради УСДП були арештовані, а після обшуку в селі не залишилось ні одного шматка паперу, де б писалось що-небудь по-українськи". За даними уряду, під час ліквідації УСДП до кримінальної відповідальності за злочин "державної зради" було притягнуто понад 60 чоловік, сотні членів партії отримали різного роду покарання.

Перехід більшості УСДП на комуністичну платформу став серйозним успіхом КІЗУ. У промові на ІV конференції КРПД в грудні 1925 р. секретар ЦК КІЗУ Васильків сказав: "...У 1923 р. провели ми свої резолюції і опанували партію... Товариші, я хотів би цей факт висвітлити тому, що не знаю чи в історії робітничого руху останніх часів має місце подібний випадок".

Таким чином, УІ з'їзд УСДП був рубіжною подією не лише в діяльності партії, а й в західноукраїнському суспільно-політичному житті взагалі. Після падіння ЗУНР у 1919 р. УСДП першою в українському політичному таборі відкрито змінила орієнтацію. Національне визволення вона пов'язала із здійсненням соціалістичної революції, класовим інтернаціоналізмом і воз'єднанням з Радянською Україною, що відповідало ідеям Комуністичної партії Західної України. По суті УСДП виступила з позицій вузьокласового підходу до питань національно-державного будівництва і пріоритетності соціального визволення трудящих над національним. За тих історичних обставин це вело до послаблення єдиного табору національно-демократичних сил, що боролися проти анексії Західної України буржуазною Польщею.

*КІЗУ у жовтні 1923 р. була перейменована в Комуністичну партію Західної України /КІЗУ/.

- 1 Східна Галичина в європейській політиці // Укр. вісник. - 1921. - 5 серп.
- 2 Робітнича газета. - 1921. - 18 верес.
- 3 Громадський вісник. - 1923. - 27 берез.
- 4 Там же. - 29 берез.
- 5 Наша правда. - 1923. - 21 квіт.
- 6 Робітнича трибуна. - 1923. - 16 груд.

О.І.Семків, В.А.Шпилюк
/Львівський університет/

В.ЛИПИНСЬКИЙ: ДОКТРИНА ДЕРЖАВНОСТІ
І НАЦІОНАЛЬНОЇ АРИСТОКРАТІЇ

З ім'ям В.Липинського пов'язується розвиток консервативної думки /в політико-філософському розумінні цього слова/ в Україні. Він був теоретиком "елітарного консерватизму", спирався на далеко не матеріалістичне уявлення про провідну роль "національної еліти" в розвитку суспільства, державотворчу місію селянина.

Своїми початками український консерватизм сягає до славнозвісної "Історії русів" невідомого автора, більшого розмаху набирає в творах відомого українського письменника П.Куліша. Наприкінці XIX ст. М.Міхновський намагався відродити основні концепції консерватизму в брошурі "Самостійна Україна", яка згодом стала декларацією українського націоналізму. Кульмінацією в розвитку української консервативної думки стали праці відомого українського політолога В.Липинського.

"Листи до братів-хліборобів" були розраховані "для всіх українців, що хочуть держави української і мають Бога в серці, а розум в голові"¹. У трактаті В.Липинський пропагує ідею відновлення українського Гетьманства, а також дає систему філософсько-обґрунтованої політики, розвиває концепцію сильної держави. Безсмертний твір "Листи до братів-хліборобів" кристалізує досвід і філософію історії України-Русі протягом тисячоліття, розкриває причини державної немочі і будує непорушну за своєю логікою крицеву систему і теорію державності.

Головним для Липинського було будівництво української держави як вирішальної передумови національного відродження. Він стверджував, що тільки власна держава, збудована українською нацією на своїй етнічній території, врятує її від економічного розвалу і від кривавої анархії.

Липинський підкреслює основний, на його думку, факт, який був головною причиною краху відбудованої української державності в пореволюційні часи, а саме: "боротьба за сотворення Української Держави, тобто за здобуття повної волі для української нації, була ведена людьми, які в державну незалежність України не тільки перед тим ніколи не вірили, але навіть до самої ідеї державної незалежності ставились з погордою й ворожею"².

Йдеться про українську інтелігенцію. Своїм головним завданням вона уважала національне усвідомлення мас шляхом культурної або соціально-революційної роботи. Українська інтелігенція вірила, що загальноросійська свобода принесе волю й Україні, та що у вільній Росії знайде собі волю й Україна. Отже, її ідеалом була автономна Україна у всеросійській федерації. А в те, що Україна може й повинна бути самостійною державою, українська інтелігенція не вірила, бо не бачила сил, які б таку Україну створили. Те, що справу самостійної України можна пов'язати з реальними інтересами хліборобського класу - основи цілої української нації, що на ґрунті цих інтересів можна повернути до української нації зросійщене й спольщене українське панство, культурну й економічно сильну верству, - цього ніхто з української інтелігенції не припускав.

Основна орієнтація Липинського: "Ніхто не збудує української держави, коли ми самі її не збудуємо і ніхто за нас не зробить націю, коли ми самі нацією не схочемо бути"³. Як каже Липинський: "Коли відродження нації відбувається без національного ідеологізму, без того ідейного, національного патосу, того ідеалістичного захоплення образом повної волі й незалежності нації, що йшло в парі з відродженням усіх європейських народів, то в наслідок того з самого поняття нації викидається весь його живий творчий зміст. Зостається тільки форма - мертва шкарлупина без зерна"⁴. Своє призначення він вбачає в тому, щоб прищепити свої висновки народові України як світогляд, здатний перетворити пасивний народ в політично активний організм. Отже, наголошується, що ідеологія розглядається як рушійна сила національного відродження.